

Archival literacy of archives users in Tehran

Zeinab Rezaey¹ | Maryam Nakhoda² | AliReza Norozi³

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Abstract:

Purpose: This study examines archival literacy among the users of archives in Tehran.

Method and Research Design: 80 users completed a researcher designed questionnaire the components of which were extracted from the literature. The reliability of the questionnaire was 0.881 using Cronbach's alpha. The SPSS 21 statistical software was employed for data analysis.

Findings and conclusion: The state of literacy among users was relatively well-suited. Knowledge, evaluative and analysis skills, knowledge of rules and regulations, locating skills, and the level of originality were desirable. However, knowledge of the role of archivists and advanced skills were low. Also, a direct relationship was noticed between archival literacy and academic background and the length of use, whereas no relation was seen between the level of library literacy and academic background.

Keywords:

Archive; Archival Literacy; Archival Sources; Users; Primary Source.

1. MA, Department of Information
Science and Knowledge Studies,
University of Tehran, I.R. Iran

z.rezaey@ut.ac.ir

2. Assistant Professor of Information
Science and Knowledge, University of
Tehran, Tehran, I.R. Iran

(Corresponding author)

mnakhoda@ut.ac.ir

3. Associate Professor, Department of
Information Science and Knowledge,
University of Tehran, I.R. Iran

noruzi@ut.ac.ir

Copyright © 2019, NLAI (National
Library & Archives of I. R. Iran). This
is an Open Access article distributed
under the terms of the Creative Commons
Attribution 4.0 International,
which permits others to download this
work, share it with others and adapt
the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«114»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.22034/ganj.2019.2364

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol. 29, No. 2, Summer 2019 | pp: 176-192 (17) | Received: 20, May, 2019 | Accepted: 17, Sep. 2019

Archival studies

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشیوی

سواد آرشیوی کاربران مراکز آرشیوی شهر تهران

زینب رضایی^۱ | مریم ناخدا^۲ | علیرضا نوروزی^۳

چکیده:

هدف: بررسی میزان سواد آرشیوی کاربران مراکز آرشیوی شهر تهران. **روش/ رویکرد پژوهش:** روش پژوهش توصیفی-پیمایشی است و برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شده است. این پرسش‌نامه بین ۸۰ نفر از کاربران توزیع شد. معیار سنجش داده‌ها، طیف پنج‌گانه لیکرت است. **یافته‌ها و نتیجه‌گیری:** سواد آرشیوی کاربران مراکز آرشیوی شهر تهران در سطحی نسبتاً مطلوب قرار دارد. نتایج حاکی از آن است که متغیرهای سواد آرشیوی از جمله: شناخت، ارزیابی و تحلیل، قوانین، جایابی، فرهنگ، و استفاده در وضعیت نسبتاً مطلوب، و متغیر اصالت در سطح مطلوب قرار دارد و متغیرهای نقش آرشیویست، و مهارت‌های پیشرفته در وضعیت نامطلوب قرار دارند. بین سواد آرشیوی با میزان تحصیلات کاربران و هم‌چنین مدت‌زمان آشنایی آنان با مرکز آرشیوی رابطه مستقیم وجود دارد؛ ولی بین میزان سواد آرشیوی و رشته تحصیلی کاربران رابطه‌ای وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها:

سواد آرشیوی؛ منابع آرشیوی؛ کاربران؛ منابع دست‌اول.

۱. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران
z.rezaey@ut.ac.ir
۲. استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
mnakhoda@ut.ac.ir
۳. دانشیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران
noruzi@ut.ac.ir

گنجینه اسناد

«۱۱۴»

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا (چاپی): ۱۰۲۳-۳۶۵۲ | شاپا (الکترونیکی): ۲۵۳۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): ۱۰.۲۲۰۳۴/ganj.۲۰۱۹.۲۳۶۴

نمایه در Google Scholar, Researchgate, SID, ISC, و ایران ژورنال | <http://ganjineh.nlai.ir>

سال ۲۹، دفتر ۲، تابستان ۱۳۹۸ | صص: ۱۷۶ - ۱۹۲ (۱۷)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۲/۳۰ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۶/۲۶

مطالعات آرشیوی

www.SID.ir

۱. طرح موضوع

سواد و سوادآموزی از مباحثی است که همواره به آن توجه شده است. سواد در تعریف سنتی، توانایی خواندن و نوشتن است؛ ولی امروزه (در قرن بیست و یکم) توانایی خواندن و نوشتن، تنها بخشی کوچک از تعریف سواد است و داشتن مدارک و مدارج عالی دانشگاهی نیز به تنهایی دلیل باسوادی نیست (میرجلیلی، ۱۳۸۵).

«سواد» قدمتی بسیار طولانی دارد و به تدریج کامل تر شده است. سواد، دربرگیرنده مهارت‌های موردنیاز برای هر شخص است تا بتواند نقشی مناسب در جامعه ایفا کند. ساده‌ترین حالت سواد، داشتن توانمندی‌های زبانی است؛ بدین معنا که فرد باسواد، به خواندن، نوشتن و درک زبان بومی خود قادر باشد (خالقی و سیامک، ۱۳۸۹).

کتابداران و متخصصان اطلاعات، بیش از ۲۵ سال است که بر روی موضوع سواد اطلاعاتی کار می‌کنند؛ ولی درباره سواد منابع دست‌اول و منابع آرشیوی، تنها طی ۱۲ سال اخیر بررسی‌هایی انجام شده است. از آنجاکه استاندارد ویژه برای منابع آرشیوی (به دلیل داشتن پیچیدگی‌هایی در زمینه یافتن، دسترسی، ارزشیابی و تفسیر منابع) وجود ندارد، به نظر می‌رسد که عرضه استانداردهایی مرتبط با سواد آرشیوی، یکی از نیازهای اساسی کاربران و پژوهش‌گران آرشیوی باشد (کارینی، ۲۰۱۶).

منابع موجود در مراکز آرشیوی به دلیل منحصر به فرد بودن و ارزش اطلاعاتی (ارزش ثانوی^۳)، با منابع کتابخانه‌ای متفاوت‌اند؛ هم‌چنین روش‌های یافتن (مکان‌یابی) و سازمان‌دهی منابع آرشیوی با منابع کتابخانه‌ای متفاوت است. بنابراین لازم است تا کاربران مهارت‌های لازم را برای استفاده از این منابع بیاموزند و به کار گیرند. از این رو، وجود فهرستی از این مهارت‌ها و هم‌چنین تدوین استانداردهایی برای چگونگی استفاده از این منابع ضروری است (وینر^۴، ۲۰۱۵).

مراکز آرشیوی را به دلیل غنای زیاد اطلاعات -به ویژه اطلاعات تاریخی و باارزش- می‌توان یکی از مراکز مهم اطلاعاتی برشمرد. در پژوهش حاضر، سعی بر آن است تا میزان سواد آرشیوی مراجعه‌کنندگان به مراکز آرشیوی شهر تهران، طبق مؤلفه‌های معرفی شده بررسی شود و در صورت لزوم راهکارهایی برای بهبود وضع موجود عرضه شود. امید است که این پژوهش پیشگام، مبنایی برای پژوهش‌های آینده حوزه آرشیو باشد.

۲. مبانی نظری

۱.۱.۲ سواد

پژوهش‌گران طی دهه‌های اخیر بیش از ۳۴ نوع سواد مفید و مدرن را شناسایی و معرفی

1. Literacy
2. Carini
3. Secondary value
4. Weiner

کرده‌اند. سواد علمی با معنای مصطلح در نظام آموزشی ما، تنها یکی از این نوع سوادها محسوب می‌شود. از جمله سواد‌های مفید و مدرن دیگر می‌توان به سواد فرهنگی، سواد اجتماعی، سواد سیاسی، سواد اقتصادی، سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی، سواد کامپیوتری، سواد اینترنتی، سواد محیط کار، سواد خانوادگی، سواد فناوری و ... اشاره کرد که هر کدام تعریف، استانداردها و راهکارهای توسعه خود را دارند. بقیه سواد‌های قرن ۲۱ را در شش گروه می‌توان جای داد که عبارت‌اند از: سواد مقدماتی؛ سواد رایانه‌ای؛ سواد رسانه‌ای؛ سواد الکترونیکی؛ سواد فرهنگی؛ و سواد اطلاعاتی (رضایی و فتحی‌پور، ۱۳۹۲).

۲.۲. سواد اطلاعاتی^۱

سواد اطلاعاتی، روشی موفق برای توسعه مهارت‌ها در یادگیری منابع اطلاعاتی است و می‌توان گفت دانشجویانی سواد اطلاعاتی دارند که در جریان یادگیری و شناخت منابع اطلاعاتی بیشتر مسئولیت دارند. این نگرش در مهارت‌های یادگیری، تمام دوران زندگی را تکامل می‌بخشد؛ زیرا افراد همواره در حال یادگیری از همان منابعی‌اند که برای استفاده در زندگی روزانه از آن‌ها بهره می‌گیرند. از این دست منابع به این‌ها می‌توان اشاره کرد: کتاب؛ روزنامه؛ تلویزیون؛ پایگاه‌های اطلاعاتی؛ اسناد دولتی؛ کارشناسان موضوعی و ... (انجمن کتابداران آمریکا^۲، ۱۹۸۹).

سواد اطلاعاتی عبارت است از توانایی تشخیص زمان نیاز به اطلاعات و همچنین توانایی ذخیره اطلاعات، و ارزشیابی و استفاده مؤثر از آن در زمان نیاز. سواد اطلاعاتی در جوامع امروزی ضروری است؛ چون این جوامع در معرض منابع اطلاعاتی بی‌شمار و تغییرات دائم فناوری قرار دارند (کرافورد^۳، ۲۰۱۲).

سواد اطلاعاتی انتخاب رفتار اطلاعاتی مناسب برای دستیابی به اطلاعات ضروری از طریق روش‌های ممکن است و با آگاهی لازم درباره اهمیت استفاده خردمندانه و صحیح از اطلاعات در جامعه همراه است. سواد اطلاعاتی توانایی تشخیص زمان استفاده از اطلاعات، مکان استفاده از اطلاعات، ارزیابی اطلاعات، و استفاده مؤثر از اطلاعات و انتقال اطلاعات با حالت‌های مختلف است. همچنین، سواد اطلاعاتی عبارت است از مهارت‌های مرتبط با حل مسئله اطلاعاتی (فیضی و دیگران، ۱۳۹۷).

۳.۲. آرشيو^۴

واژه آرشيو که ما در فارسی به کار می‌بریم، تلفظ واژه فرانسوی "archives" است. این واژه فرانسوی از واژه لاتین «آرکیوم» "archivum" به معنی «ساختمان عمومی» و «پیشینه» و

1. Information Literacy
2. ALA
3. Crawford
4. Archive

هم‌چنین از واژه یونانی آرکیون "archeion" با معنی تحت‌اللفظی «جایگاه آرکن» - به معنی قاضی‌القضات - گرفته شده است. این دو واژه لاتین هم خود از واژه «آرکه» ریشه گرفته‌اند که معانی مختلفی دارد؛ از جمله: «سرچشمه»، «قدرت»، و «آغاز» (مرادی، ۱۳۹۲). به‌طور کلی واژه آرشیو به سه معنا به کار می‌رود: ۱. اسنادی که دیگر استفاده جاری ندارند و به دلیل ارزش حقوقی یا اطلاعاتی نگهداری می‌شوند؛ ۲. محلی که مواد آرشیوی در آن نگهداری می‌شود؛ ۳. سازمان یا بخشی از سازمانی اداری که وظیفه اصلی اش انتخاب و قابل دسترس کردن اسناد آرشیوی است (پدرسون^۱، ۱۹۸۷).

۴.۲. سواد آرشیوی^۲

سواد آرشیوی مجموعه‌ای از مهارت‌هاست که فرد را قادر می‌سازد تا نیاز اطلاعاتی خود را تشخیص دهد و با استفاده از منابع موجود در مراکز آرشیوی آن را برطرف کند. عناصر سواد آرشیوی عبارت‌اند از: شناخت؛ تجزیه و تحلیل (تفسیر)؛ ارزیابی؛ رعایت اصول مربوط به استناددهی؛ شناسایی و جایابی مخازن (واسپارگاه‌ها)؛ پیروی از اصول اخلاقی؛ و امانت‌داری در هنگام استفاده از منابع. اگرچه گفته می‌شود که سواد آرشیوی یکی از کاربردها و زیربخش‌های سواد اطلاعاتی است و مؤلفه‌های آن مشابه مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی است، ولی در عمل تفاوت‌های زیادی بین این دو وجود دارد. در بررسی متون مربوط به سواد آرشیوی با تعاریفی متعدد از این مفهوم روبه‌رو می‌شویم که در برخی از موارد با یکدیگر شباهت دارند (کارینی، ۲۰۱۶).

سواد آرشیوی، برای مکان‌یابی، استفاده و تحلیل منابع دست‌اول، اهمیتی خاص قائل است. هم‌چنین آموزش سواد آرشیوی، فرصت‌هایی برای توسعه آرشیوها و مجموعه‌های ویژه فراهم می‌کند و سبب وارد شدن این سواد به درون زندگی کاربر می‌شود. این حوزه می‌تواند به فراتر از آرشیو فیزیکی برود؛ مثلاً به قلمرو دیجیتال (وینر، ۲۰۱۵).

یاکل^۳ و تورس^۴ داشتن سه مهارت را برای تبدیل شدن به متخصص منابع دست‌اول (آرشیوی) لازم دانسته‌اند: ۱. دانش موضوعی؛ ۲. دانش (سواد) مربوط به مصنوعات؛ ۳. هوش آرشیوی. آن‌ها از میان دو حوزه دانش مربوط به مصنوعات، و هوش آرشیوی، شش استاندارد کلیدی را برای سواد منابع دست‌اول استخراج کرده‌اند که عبارت‌اند از: شناخت؛ تفسیر؛ ارزیابی؛ استفاده؛ دسترسی؛ و رعایت اصول اخلاقی (کارینی، ۲۰۱۶).

وینر نیز فهرستی برای استانداردهای سواد آرشیوی معرفی کرده است که عبارت است از: ۱. شناخت منابع دست‌اول؛ ۲. مکان‌یابی منابع دست‌اول؛ ۳. استفاده از سؤال پژوهشی، استناد و استدلال برای پیشبرد پژوهش؛ ۴. تهیه راهنما برای آرشیویست‌ها؛ ۵. گسترش فرهنگ

1. Pederson
2. Archival literacy
3. Yakei
4. Torres

آرشیوی؛ ۶. رعایت پروتکل‌های انتشار؛ ۷. مهارت‌های پیشرفته. یاکل، اهمیت آموزش به کاربران مراکز آرشیوی برای چگونگی استفاده از مخازن آرشیوی و نسخ خطی و به‌ویژه استفاده از اطلاعات موجود در وب را بیان کرده‌است. او اذعان می‌کند که بیست سال پیش، همه مردم از آرشیوها استفاده می‌کردند و کارکنان بخش مرجع نسخ خطی را هم امانت می‌دادند؛ ولی امروزه این کار دیگر ممکن نیست. علاوه بر اینکه در زمینه آموزش برای استفاده از منابع آرشیوی، برنامه آموزشی خاصی تعیین نشده‌است، آرشیویست‌ها نیز صلاحیت‌های پایه و اولیه کار با منابع دست‌اول را ندارند. دو علت افزایش تمایل به استفاده از آرشیو عبارت است از: انتشار حجم زیادی از اطلاعات به دست آرشیویست‌ها از طریق اینترنت؛ و پی‌بردن مریبان و استادان به این نکته که استفاده از منابع دست‌اول یکی از ابزارهای آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی است (یاکل، ۲۰۰۴).

استانداردهای سواد اطلاعاتی، بسیاری از حوزه‌های مربوط به چگونگی استفاده از منابع دست‌اول آرشیوی را دربر نمی‌گیرند؛ این حوزه‌ها عبارت‌اند از: ارزیابی منابع فیزیکی؛ درک اهمیت مخاطب؛ اطلاعات مربوط به رویدادهای تاریخی؛ وقایع‌نگاری و گاه‌شماری (وینر، ۲۰۱۵).

۳. پیشینه پژوهش

محقق (سال)	هدف پژوهش	روش پژوهش	ابزار پژوهش	جامعه پژوهش	یافته‌های پژوهش
کارینی، ۲۰۱۶	ایجاد چارچوبی برای ساخت مجموعه استانداردهای سواد اطلاعاتی برای منابع اولیه	توصیفی	پرسش‌نامه	دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه دارقوث	ایجاد مجموعه‌ای از استانداردها برای آموزش به دانشجویان در مقطع کارشناسی
وینر، ۲۰۱۵	بررسی میزان مهارت‌های سواد آرشیوی در بین دانشجویان رشته تاریخ	پیمایشی	پرسش‌نامه	دانشجویان مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشکده‌های ایالات متحده	معرفی شش مؤلفه برای سواد آرشیوی: تصور درست از منابع دست‌اول؛ تعیین محل منابع دست‌اول؛ استفاده از یک سؤال پژوهشی، شواهد و استدلال برای پیشبرد یک رساله؛ تهیه راهنما برای آرشیویست‌ها؛ نشان دادن فرهنگ پذیری آرشیوی؛ رعایت اصول نشر

1. Winner

جدول ۱

پیشینه پژوهش

محقق (سال)	هدف پژوهش	روش پژوهش	ابزار پژوهش	جامعه پژوهش	یافته‌های پژوهش
موریس، ۲۰۱۴	شناسایی انتظارات دانشکده تاریخ از دانشجویان درباره مهارت‌های پژوهشی آرشئوی خود و ایجاد فهرستی از صلاحیت‌های پژوهش آرشئوی	پیمایشی	مصاحبه	دانشجویان دانشکده تاریخ و آرشئو	عرضه فهرستی از صلاحیت‌ها و استانداردهای سواد آرشئوی برای دانشجویان رشته تاریخ
یاکل و تیبو ^۱ ، ۲۰۱۰	نظرسنجی درباره ابزار تعیین استانداردها برای آرشئوها و مجموعه‌های خاص	پیمایشی	پرسش‌نامه	دانشکده میشیگان	وجود استانداردها و دانستن آن‌ها به موفقیت و اعتماد به نفس دانشجویان در بازایی منابع اولیه کمک می‌کند.
کراوس ^۲ ، ۲۰۱۰	ارزیابی میزان آموزش دادن سواد آرشئوی به دانشجویان و تأثیر آن بر یادگیری آن‌ها	آزمایشی	پرسش‌نامه و مصاحبه	دانشجویان مقطع کارشناسی چند دانشگاه بزرگ ایالات متحده	مشخص شدن نقش آموزش بر چگونگی استفاده از منابع آرشئوی و نقش آرشئویست‌ها در یادگیری
جانسون ^۳ ، ۲۰۰۶	بررسی میزان آگاهی دانشجویان از منابع موجود در آرشئو	تجربی	مصاحبه	دانشجویان سال آخر مقطع کارشناسی	آموزش به دانشجویان مراجعه‌کننده به مراکز آرشئوی سطح پژوهش و کیفیت را بالا می‌برد.
یاکل و تورس ^۴ ، ۲۰۰۳	پیشنهاد الگویی برای خبرگی پژوهش‌گر و کارکرد این الگو در آموزش کاربران آرشئوی برای ایجاد سواد منابع اولیه	کیفی	مصاحبه	۲۸ نفر از کاربران استفاده‌کننده از منابع آرشئوی دانشگاه میشیگان	۳ ویژگی مهم کشف‌شده در این مطالعه: توانایی زبانی؛ درک هوش آرشئوی؛ توانایی ارزیابی دانش خود و آرشئویست مرجع.
عزیزی، ۱۳۹۴	بررسی رفتار اطلاع‌یابی محققان مراجعه‌کننده به آرشئو ملی و رابطه آن با رشته تحصیلی آن‌ها	پیمایشی	پرسش‌نامه	محققان مراجعه‌کننده به آرشئو ملی ایران	بیشترین فراوانی مراجعه‌کنندگان مربوط به دانشجویان و دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد رشته تاریخ است.

1. Yakel and Tibbo
2. Krause
3. Johnson
4. Yakel, and Torres

ادامه جدول ۱

پیشینه پژوهش

۴. اهداف

- هدف اصلی پژوهش حاضر تعیین میزان سواد آرشیوی کاربران مراکز آرشیوی شهر تهران است. ۹ هدف جزئی پژوهش نیز عبارت‌اند از:
۱. تعیین میزان شناخت کاربران از وجود مراکز و منابع آرشیوی؛
  ۲. تعیین میزان آشنایی کاربران با روش‌های ارزیابی و تحلیل اسناد و مدارک؛
  ۳. تعیین میزان رعایت قوانین استفاده از اسناد و استناددهی توسط کاربران؛
  ۴. تعیین میزان توانایی کاربران در جایابی منابع موردنیاز در مجموعه آرشیوی؛
  ۵. تعیین میزان امانت‌داری و رعایت اصول مربوط به حفظ اصالت اسناد؛
  ۶. تعیین میزان آگاهی کاربران از نقش آرشیویست‌ها در مراکز آرشیوی؛
  ۷. تعیین میزان آگاهی کاربران از اهمیت فرهنگ آرشیوی؛
  ۸. تعیین میزان توانایی کاربران در استفاده از منابع آرشیوی؛
  ۹. تعیین میزان بهره‌گیری کاربران از مهارت‌های پیشرفته.

۵. پرسش‌های پژوهش

- تعداد پرسش‌های پژوهش برطبق اهداف ذکرشده ۱۰ عدد است. پرسش اصلی: میزان سواد آرشیوی کاربران مراکز آرشیوی شهر تهران چقدر است؟ پرسش اصلی دربرگیرنده ۹ پرسش فرعی است:
۱. میزان شناخت کاربران از مراکز آرشیوی و منابع موجود در آن چقدر است؟
  ۲. میزان آشنایی کاربران با روش‌های ارزیابی و تحلیل اسناد چقدر است؟
  ۳. میزان رعایت قوانین توسط کاربران در استفاده از اسناد و استناددهی چقدر است؟
  ۴. میزان توانایی کاربران در جایابی منابع موردنیاز در مجموعه آرشیوی چقدر است؟
  ۵. میزان امانت‌داری و رعایت حفظ اصالت اسناد توسط کاربران هنگام استفاده از اسناد و منابع آرشیوی، چقدر است؟
  ۶. میزان آگاهی کاربران از نقش آرشیویست‌ها در مراکز آرشیوی چقدر است؟
  ۷. میزان آگاهی کاربران از اهمیت فرهنگ آرشیوی چقدر است؟
  ۸. میزان توانایی کاربران در استفاده از منابع آرشیوی چقدر است؟
  ۹. میزان توانایی کاربران در به‌کارگیری مهارت‌های پیشرفته چقدر است؟

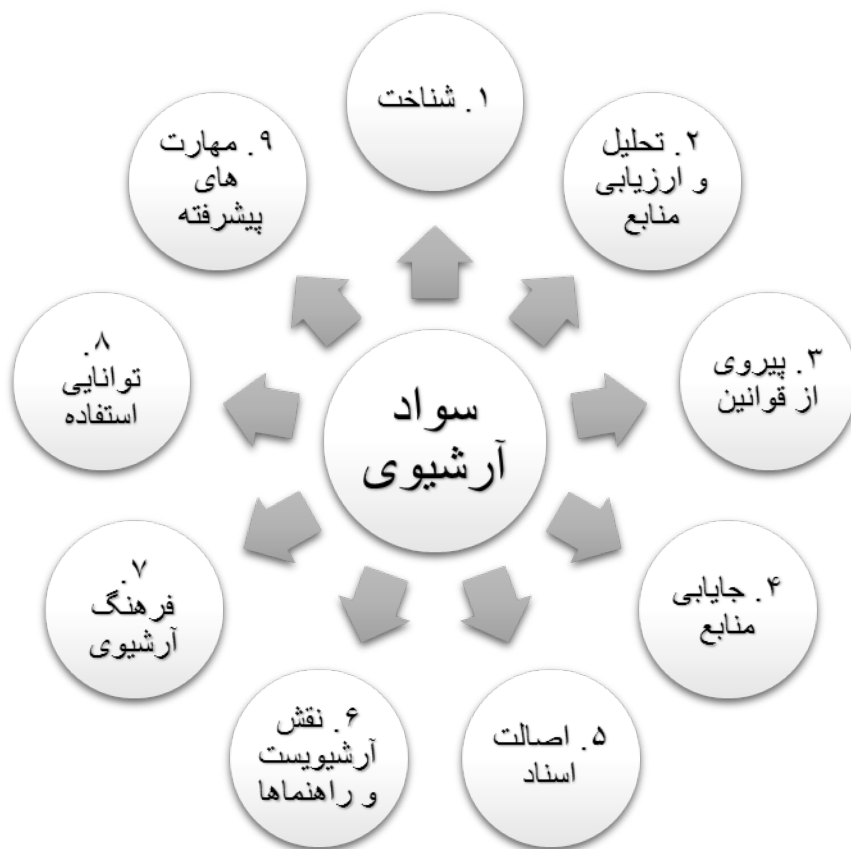
۶. فرضیه‌ها

پژوهش سه فرضیه دارد که عبارت‌اند از:

۱. بین میزان تحصیلات کاربران و میزان سواد آرشیوی آن‌ها رابطه وجود دارد؛
۲. بین رشته تحصیلی کاربران و میزان سواد آرشیوی آن‌ها رابطه وجود دارد؛
۳. بین مدت‌زمان آشنایی کاربران با مراکز آرشیوی و میزان سواد آرشیوی آن‌ها رابطه وجود دارد.

برای ساخت الگوی مفهومی پژوهش حاضر از تجمیع دو الگوی مفهومی استفاده شد که از بقیه الگوها کامل‌تر بودند: ۱- الگوی ارائه‌شده یاکل و تورس در مقاله کارینی؛ ۲- الگوی هفت مؤلفه‌ای وینر.

تصویر ۱ الگوی مفهومی نهایی استفاده‌شده در پژوهش را نشان می‌دهد.

تصویر ۱

الگوی مفهومی پژوهش

۷. روش تحقیق

رویکردهای مختلفی برای انجام پژوهش‌ها وجود دارد. دو رویکرد متداول در پژوهش‌ها عبارت‌اند از: تدوین فرضیه‌ها از طریق پژوهش قیاسی (فرضیه‌ای-قیاسی)؛ تدوین فرضیه‌ها از طریق استقراء (استقرایی). در رویکرد فرضیه‌ای-قیاسی، پژوهش با ایجاد چارچوبی نظری آغاز می‌شود و سپس مراحل تدوین فرضیه‌ها و استنتاج منطقی از نتایج آن طی می‌شود. در رویکرد استقرایی پژوهش‌گر ابتدا داده‌ها را گردآوری می‌کند، سپس براساس آن‌ها فرضیه می‌سازد و آنگاه براساس این فرضیه‌ها نظریه ارائه می‌دهد (دانایی فرد، الوانی، آذر، ۱۳۸۷).

در پژوهش حاضر نیز پس از بررسی ادبیات پژوهش، چارچوب پژوهش که بیانگر رابطه متغیرهای پژوهش است مشخص شد و سپس به بررسی روابط (آزمون فرضیه‌ها) پرداخته شد؛ از این رو، پژوهش حاضر در قالب رویکرد فرضیه‌ای-قیاسی می‌گنجد.

روش استفاده‌شده در پژوهش حاضر توصیفی-پیمایشی است. به دلیل آنکه پژوهش حاضر برای توصیف و بررسی یک ویژگی از جامعه است، بنابراین از این روش استفاده شده است. هم‌چنین به دلیل محدودیت در دسترسی به کل جامعه، این پژوهش در مقیاس تقریباً کوچک انجام شد (سرمد، بازرگان، حجازی، ۱۳۹۲). برای گردآوری داده‌های پژوهش از پرسش‌نامه استفاده شده است.

جامعه آماری اولیه پژوهش عبارت بود از: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (آرشیو ملی)؛ مرکز اسناد و مدارک سازمان میراث فرهنگی؛ اداره کل آرشیو صداوسیما جمهوری اسلامی ایران؛ مرکز اسناد کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران؛ مرکز اسناد بنیاد ایران‌شناسی؛ مرکز اسناد بنیاد شهید و امور ایثارگران؛ مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران؛ مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی؛ و مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه (جدول ۲).

نام مرکز آرشیوی	تعداد تقریبی کاربران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (آرشیو ملی)	۱۵۰
مرکز اسناد و مدارک سازمان میراث فرهنگی	۷۰
اداره کل آرشیو صداوسیما جمهوری اسلامی ایران	-
مرکز اسناد کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران	۳۵

جدول ۲

تعداد تقریبی ماهانه کاربران هر مرکز

تعداد تقریبی کاربران	نام مرکز آرشیوی
-	مرکز اسناد بنیاد ایران شناسی
-	مرکز اسناد بنیاد شهید و امور ایثارگران
۲۰	مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
۳۰	مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۵۰	کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
-	مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه
۳۵۵	تعداد تقریبی کل کاربران

ادامه جدول ۲

تعداد تقریبی ماهانه کاربران هر مرکز

برخی از این سازمان‌ها در مرحله نخست و برخی دیگر در مرحله توزیع پرسش‌نامه از همکاری خودداری کردند و تنها سه مرکز به‌عنوان جامعه آماری نهایی پژوهش باقی ماندند که عبارت‌اند از: مرکز اسناد کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران؛ مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران؛ و مرکز اسناد انقلاب اسلامی. بنابراین از تعداد تقریبی ۳۵۵ کاربر تنها ۸۰ کاربر (کاربران ۳ مرکز باقی‌مانده) جامعه آماری نهایی پژوهش را تشکیل دادند (جدول ۳).

نام مرکز آرشیوی	تعداد کاربران (حجم جامعه)	تعداد کاربران بررسی‌شده (حجم نمونه)
مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران	۱۵	۱۵
مرکز اسناد انقلاب اسلامی	۳۰	۳۰
مرکز اسناد کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران	۳۵	۳۵
کل	۸۰	۸۰

جدول ۳

جامعه آماری پژوهش برحسب تعداد کاربران

۸. یافته‌های پژوهش

از ۸۰ نفر کاربر سه مرکز آرشویی مذکور که به پرسش‌ها پاسخ دادند ۵۱ نفر (۶۳/۷۵ درصد) زن و ۲۹ نفر (۳۶/۲۵ درصد) مرد بودند. بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان مربوط به گروه سنی بیش از ۳۰ سال (۴۰ درصد) و کمترین تعداد در گروه سنی کمتر از ۲۰ سال (۰ درصد) بود. بیشترین تحصیلات افراد جامعه پژوهش مربوط بود به مدرک کارشناسی ارشد با ۴۳ نفر (۵۳/۷۵ درصد) و کمترین مربوط بود به دیپلم با ۰ نفر (۰ درصد). بیشترین میزان فراوانی رشته تحصیلی افراد مربوط بود به سایر رشته‌ها با فراوانی ۴۹ نفر (۶۱/۲۵ درصد) و کمترین میزان فراوانی مربوط بود به رشته آرشویی با فراوانی ۲۲ نفر (۲۷/۵ درصد).

براساس آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، نتیجه نرمال بودن برای متغیرهای وجود، ارزیابی و تحلیل، جایابی، فرهنگ، استفاده، اصالت، آرشوییست، و مهارت‌های پیشرفته نرمال بود و برای متغیر رعایت قوانین غیر نرمال بود.

برای بررسی میزان همبستگی فرضیه رابطه بین میزان تحصیلات کاربران و سواد آرشویی آن‌ها، ابتدا آزمون نرمالیته برای هر یک از متغیرها انجام شد. سپس با به دست آمدن نتیجه که غیر نرمال بودن دو متغیر را نشان می‌داد، آزمون کیندال برای مشخص شدن میزان همبستگی بین دو متغیر این فرضیه انجام شد. نتیجه همبستگی این آزمون وجود رابطه معنادار متوسط بین میزان تحصیلات کاربران و سواد آرشویی آن‌ها را نشان داد.

برای سنجش میزان همبستگی بین متغیرهای فرضیه رابطه بین رشته تحصیلی کاربران و میزان سواد آرشویی آن‌ها با توجه به نوع این متغیرها از آزمون وی کرامر استفاده شد. نتیجه این آزمون نبود رابطه بین رشته تحصیلی کاربران با میزان سواد آرشویی آن‌ها را نشان داد؛ بنابراین دیگر به آزمون تعقیبی برای میزان رابطه رشته‌ها نیاز نبود.

برای بررسی همبستگی بین متغیرهای فرضیه رابطه بین مدت زمان آشنایی کاربران با مراکز آرشویی و سواد آرشویی آن‌ها از آزمون کیندال استفاده شد. نتیجه این آزمون وجود رابطه متوسط بین مدت زمان آشنایی افراد با مراکز آرشویی و میزان سواد آرشویی آن‌ها را تأیید کرد.

۹. نتیجه‌گیری

به‌طور کلی نتایج پژوهش نشان داد که سواد آرشویی کاربران مراکز آرشویی با میزان پاسخگویی ۳/۳۹ طبق طیف لیکرت در وضعیت نسبتاً مطلوب قرار دارد. نتیجه متغیرها به ترتیب عبارت‌اند از: متغیر شناخت (۳/۴۸) در وضعیت نسبتاً مطلوب؛ متغیر ارزیابی و

تحلیل (۳/۲۲) در وضعیت نسبتاً مطلوب؛ متغیر قوانین (۳/۰۷) در وضعیت نسبتاً مطلوب؛ متغیر جایابی (۳/۲۴) در وضعیت نسبتاً مطلوب؛ متغیر اصالت (۳/۷۶) در وضعیت مطلوب؛ متغیر نقش آرشیویست (۲/۳۱) در وضعیت نامطلوب؛ متغیر فرهنگ (۳/۳۴) در وضعیت نسبتاً مطلوب؛ متغیر استفاده (۳/۱۸) در وضعیت نسبتاً مطلوب؛ و متغیر مهارت‌های پیشرفته (۲/۲۳) در وضعیت نامطلوب.

نتایج مربوط به آزمون فرضیه‌ها نیز به ترتیب این‌طور استنباط شد: فرضیه اول (رابطه بین میزان تحصیلات و میزان سواد آرشیوی افراد) تأیید شد. این‌گونه به نظر می‌رسد که هر قدر میزان تحصیلات افراد بیشتر باشد، نیاز به استفاده از منابع آرشیوی و مراجعه به مراکز آرشیوی بیشتر است و احتمالاً دانشجویان مقاطع تحصیلی بالاتر برای انجام پژوهش‌های خود بیشتر به این‌گونه مراکز مراجعه می‌کنند.

وینر (۲۰۱۵) در پژوهشی بر روی تعدادی از دانشجویان رشته تاریخ تأثیر میزان تحصیلات بر میزان سواد آرشیوی را بررسی کرده‌است. نتیجه بررسی او نشان داده‌است که میزان تحصیلات با میزان مهارت‌های سواد آرشیوی مستقیماً رابطه دارد؛ به همین جهت در پژوهش حاضر هم یکی از فرضیه‌ها را رابطه بین این دو متغیر در نظر گرفتیم که نتیجه با پژوهش وینر همسو شد.

در پژوهش وینر در سال ۲۰۱۵، وجود رابطه بین رشته تحصیلی و میزان سواد آرشیوی افراد نمایان شد. این پژوهش روی افراد رشته تاریخ انجام شده‌است و نتیجه‌اش بیانگر آن است که دانشجویان رشته تاریخ در استفاده از منابع آرشیوی بیشتر از افراد رشته‌های دیگر تخصص دارند؛ ولی این نتیجه در بررسی فرضیه دوم پژوهش حاضر (رابطه میان رشته تحصیلی کاربران و میزان سواد آرشیوی آنان) رد شد. با توجه به نتیجه به دست آمده این‌گونه می‌توان استنباط کرد که اگرچه احتمالاً افراد تحصیل کرده در رشته‌های تاریخ و آرشیو از افراد تحصیل کرده در سایر رشته‌های غیرمرتبط با آرشیو بیشتر مهارت آرشیوی دارند، ولی این موضوع دلیلی بر ناآگاهی افراد سایر رشته‌ها در استفاده از منابع آرشیوی نیست و هم‌چنین به‌عکس گاه ممکن است افراد رشته‌های تاریخ و آرشیو نیز تخصص کافی برای کار با انواع منابع آرشیوی را کسب نکرده باشند؛ بنابراین میزان سواد آرشیوی هر فرد بدون ارتباط با رشته تحصیلی‌اش می‌تواند متغیر باشد.

پژوهش دیکما^۱ (۲۰۱۱) برای بررسی رابطه بین میزان آموزش و سواد آرشیوی افراد نشان داد که بین آموزش و سواد آرشیوی افراد رابطه وجود دارد. در پژوهش حاضر هم نتیجه آزمون فرضیه سوم (رابطه بین مدت‌زمان آشنایی افراد با مراکز آرشیوی و میزان سواد آرشیوی آن‌ها) تأیید شد.

1. Diekema

چون آموزش آرشیوی در ایران به‌مانند جوامع دیگر وجود ندارد در این پژوهش مدت‌زمان آشنایی افراد با مراکز آرشیوی و کارکردشان با منابع به‌جای میزان آموزش آرشیوی‌شان در نظر گرفته شد. از علل احتمالی وجود رابطه بین دو متغیر مدت‌زمان آشنایی افراد با مراکز آرشیوی و میزان سواد آرشیوی آن‌ها، به کسب تجربه در مدت‌زمان حضور افراد در مراکز آرشیوی به‌علل کار با منابع و گرفتن کمک از مسئولان مراکز آرشیوی می‌توان اشاره کرد.

با استناد به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر پیشنهادهای زیر برای بهبود وضعیت سواد آرشیوی کاربران مراکز آرشیوی مطرح می‌شود:

۱. با توجه به یافته مربوط به فرضیه اول (ارتباط بین میزان تحصیلات افراد و سواد آرشیوی آن‌ها) پیشنهاد می‌شود که آموزش‌ها و آشنایی‌های لازم برای افزایش سواد آرشیوی افراد با تحصیلات پایین‌تر هم فراهم شود.
۲. بر اساس یافته مربوط به فرضیه سوم (رابطه بین مدت‌زمان آشنایی افراد و میزان سواد آرشیوی آن‌ها) پیشنهاد می‌شود که دوره‌های آموزشی بازدید از مراکز آرشیوی و آشنایی با کارکرد این مراکز برای دانش‌آموزان و دانشجویان برگزار شود.

منبع

کتاب

- خالقی، نرگس؛ سیامک، مرضیه. (۱۳۸۹). *آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی*. تهران: کتابدار، دانشگاه قم.
- دانایی فرد، حسن؛ الوانی، مهدی؛ آذر، عادل. (۱۳۸۷). *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع*. تهران: صفار؛ اشراقی.
- رضایی، علی‌اکبر؛ فتحی‌پور، ارسلان. (۱۳۹۲). *نقش سواد اطلاعاتی و فناوری اطلاعات در توسعه سازمانی*. تهران: انتشارات فرهنگ و تمدن.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه. (۱۳۹۲). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: آگاه.
- مرادی، نورالله. (۱۳۹۲). *آرشیو‌داری دیداری-شنیداری*. تهران: کتابدار.

مقاله

- عزیزی، غلامرضا. (۱۳۹۴). «بررسی رفتارهای اطلاع‌یابی محققان مراجعه‌کننده به آرشیو ملی ایران». فصل‌نامه *گنجینه اسناد*، ۲۵(۴)، صص ۹۸-۱۱۰.
- فیضی، طاهره، لطفی جلیسه، سلیمه، صادقی‌نژاد، بالقیس. (۱۳۹۷). «سواد اطلاعاتی پزشکان خانواده شهری استان مازندران». *مدیریت سلامت*، ۲۱(۷۱)، صص ۹۴-۱۰۶.

میر جلیلی، سید حسین. (۱۳۸۵). «سواد اطلاعاتی: نگاهی به تحول مفهوم سواد در عصر اطلاعات». فصل نامه کتاب، (۶۵).

منابع لاتین

- Carini, Peter. (2016). "Information literacy for archives and special collections: defining outcomes". *Portal: Libraries and the Academy*, 16(1), pp 191-206.
- Crawford, John; Irving, Christine. (2012). "Information literacy in employability training: The experience of Inverclyde Libraries". *Journal of Librarianship and Information science*, 44(2), pp 79-89.
- Diekema, Anne R; Leary, Heather; Haderlie, Sheri; Walters, Cheryl D. (2011). "Teaching Use of Digital Primary Sources for K-12 Settings". *D-Lib Magazine*, 17, no. 3/4.
<http://www.ala.org>
- Johnson, Greg. (2006). "Introducing undergraduate students to archives and special collections". *College & Undergraduate Libraries*, 13(2), pp 91-100.
- Krause, Magia G. (2010). "Undergraduates in the archives: using an assessment rubric to measure learning". *The American Archivist*, 73(2), pp 507-534.
- Morris, Sammie; Mykytiuk, Lawrence; Weiner, Sharon. (2014). "Archival literacy for history students: Identifying faculty expectations of archival research skills". *The American Archivist*, 77(2), pp 394-424.
- Pederson, Ann E (editor). (1987). *Keeping Archives*. Sydney: Australian Society of Archivists.
- Weiner, Sharon. A; Morris, Sammie L; Mykytiuk, Lawrence. J. (2015). "Archival Literacy Competencies for Undergraduate History Majors". *The American Archivist*, 78(1), pp 154-180.
- Yakel, Elizabeth. (2004). "Information literacy for primary sources: Creating a new paradigm for archival researcher education". *OCLC Systems & Services*, 20(2), pp 61-64.
- Yakel, Elizabeth; Torres, Deborah. (2003). "AI: archival intelligence and user expertise". *The American Archivist*, 66(1), pp 51-78.
- Yakel, Elizabeth; Tibbo, Helen. (2010). "Standardized survey tools for assessment in archives and special collections". *Performance Measurement and Metrics*, 11(2), pp 211-222.

English Translation of References

Books

- Danayifard, Hassan, Alvani, Mahdi & Azar, Adel. (1387/2008). "*Raveš šenāsi-ye pažuheš-e keifi dar modiriat: Ruykardi jame*" (The methodology of qualitative research in management: A comprehensive approach). Tehran: Saffār; Ešrāqi. [Persian]
- Khaleghi, Narges & Siamak, Marzieh. (1389/2010). "*Āmuzeš-e mahārat-hā-ye savād-e ettelā' āti*" (Teaching information literacy skills). Tehran: Ketābdār, Dānešgāh-e Qom (University of Qom). [Persian]
- Moradi, Nur Allah. (1392/2013). "*Aršiv-dāri-ye didāri-šenidāri*" (Audiovisual archiving). Tehran: Ketābdār. [Persian]
- Pederson, Ann E (editor). (1987). *Keeping Archives*. Sydney: Australian Society of Archivists.
- Rezaei, Ali Akbar & Fathipour, Arsalan. (1392/2013). "*Naqš-e savād-e ettelā' āti va fannāvāri-ye ettelā' āt dar tose'e-ye sāzmāni*" (The role of information literacy and information technology in organizational development). Tehran: Enteshārāt-e Farhang va Tamaddon. [Persian]
- Sarmad, Zohreh; Bazargan, Abbas & Hejazi, Elaheh. (1392/2013). "*Raveš-hā-ye tahqiq dar olum-e raftāri*" (Research methods in behavioral sciences). Tehran: Agah. [Persian]

Articles

- Azizi, Gholam Reza. (1394/2015). "Barresi-ye raftār-hā-ye ettelā'-yābi-ye mohaqqeqān-e morāje'e konandeh be āršiv-e melli-ye Irān" (Information seeking behavior of researchers visiting national archives of Iran). Fasl-nāme-ye *Ganjine-ye Asnād*, 25 (4), pp. 98-110.
- Carini, Peter. (2016). "Information literacy for archives and special collections: defining outcomes". *Portal: Libraries and the Academy*, 16 (1), pp. 191-206.
- Crawford, John; & Irving, Christine. (2012). "Information literacy in employability training: The experience of Inverclyde Libraries". *Journal of Librarianship and Information science*, 44 (2), pp. 79-89.
- Diekema, Anne R; Leary, Heather; Haderlie, Sheri; & Walters, Cheryl D. (2011). "Teaching

- use of digital primary sources for K-12 settings”. *D-Lib Magazine*, 17, no. 3/4.
- Feizi, Tahereh; Latifi, Jaliseh; Salimeh, Sadeghi Nejad & Belqeis. (1397/2018). “Savād-e ettelā’āti-ye pezeškān-e xānevāde-ye šahri-ye oštān-e Māzandarān” (Information literacy of family physicians in the urban area of Mazandaran Province). *Modiriāt-e Salāmat (Journal of Health Administration)*, 21 (71), pp. 94-106. [Persian]
- Johnson, Greg. (2006). “Introducing undergraduate students to archives and special collections”. *College & Undergraduate Libraries*, 13 (2), pp. 91-100.
- Krause, Magia G. (2010). “Undergraduates in the archives: using an assessment rubric to measure learning”. *The American Archivist*, 73 (2), pp. 507-534.
- Mir Jalili, Seyyed Hossein. (1385/2006). “Savād-e ettelā’āti: Negāhi be tahavvol-e mafhum-e savād dar asr-e ettelā’āt” (Information literacy: A glance at the evolution of the concept of literacy at information age). *Fasl-nāme-ye Ketāb*, (65). [Persian]
- Morris, Sammie; Mykytiuk, Lawrence; Weiner, Sharon. (2014). “Archival literacy for history students: Identifying faculty expectations of archival research skills”. *The American Archivist*, 77 (2), pp. 394-424.
- Weiner, Sharon. A; Morris, Sammie L; & Mykytiuk, Lawrence. J. (2015). “Archival literacy competencies for undergraduate history majors”. *The American Archivist*, 78 (1), pp. 154-180.
- Yakel, Elizabeth. (2004). “Information literacy for primary sources: Creating a new paradigm for archival researcher education”. *OCLC Systems & Services*, 20 (2), pp. 61-64.
- Yakel, Elizabeth; Torres, Deborah. (2003). “AI: Archival intelligence and user expertise”. *The American Archivist*, 66 (1), pp. 51-78.
- Yakel, Elizabeth; & Tibbo, Helen. (2010). “Standardized survey tools for assessment in archives and special collections”. *Performance Measurement and Metrics*, 11 (2), pp. 211-222.

